

ЛІКАР І ПАЦІЄНТ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТИПИ ЛІКАРІВ

Тимків І.С., Тимків І.В., Близнюк М.В., Венгрович О.З., Ромаш Н.І., Гавриш І.Т.
Івано-Франківський національний медичний університет

ВРАЧ И ПАЦИЕНТ: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ТИПЫ ВРАЧЕЙ

Тымків І.С., Тымків І.В., Близнюк М.В., Венгрович О.З., Ромаш Н.І., Гавриш І.Т.
Івано-Франківський національний медичний університет

DOCTOR AND PATIENT: PSYCHOLOGICAL TYPES OF DOCTORS

Tymkiv I.S., Tymkiv I.V., Blyzniuk M.V., Vengrovych O.Z., Romash N.I., Gavrysh I.T.
Ivano-Frankivsk National Medical University

Резюме. Упродовж багатьох століть професія лікаря залишається шанованою та необхідною. Проте, вона пред'являє до медичного працівника низку етичних принципів і вимог, так як на ньому лежить величезна відповідальність за життя та здоров'я людей. Це, у свою чергу, має на увазі наявність у лікаря певних індивідуально-психологічних особливостей, таких як співчуття, терпіння і спокій, уміння знайти правильний підхід до кожного хворого.

Ключові слова: психологія пацієнта, психологія лікаря, типи лікарів, лікувально-діагностичний процес.

Резюме. На протязі багатьох століть професія лікаря залишається шанованою та необхідною. Между тем, она предъявляет к медицинскому работнику свод этических принципов и требований, так как на нем лежит огромная ответственность за жизнь и здоровье людей. Это, в свою очередь, подразумевает наличие у врача определенных индивидуально-психологических особенностей, таких как сочувствие, терпение и спокойствие, умение найти правильный подход к каждому больному.

Ключевые слова: психология пациента, психология врача, типы врачей, лечебно-диагностический процесс.

Summary: During many centuries the profession of doctor remains respected and necessary. Meantime, it produces the vault of ethic principles and requirements to the medical worker, because on doctor enormous responsibility lies for life and health of people. It, in turn, implies a presence for the doctor of certain individually-psychological features, such as sympathy, patience and calmness, ability to find the correct going near every patient.

Keywords: psychology of patient, psychology of doctor, types of doctors, process of diagnostics and treatment.

Професія лікаря – одна з найдревніших і шанованих на землі. Вона є вираженням властивої людині потреби надавати допомогу тим, хто страждає. У всі часи усіх народів лікування цінувалося дуже високо. Ще Гомер писав: “Багатьох воїнів коштує один лікар майстерний”.

Для суспільства зовсім не байдуже, хто обирає собі професію лікаря і як він виконує моральні обов'язки, покладені на нього цією професією. З розвитком суспільства змінювалося становище лікаря в ньому, зростав його суспільний престиж і авторитет, такий необхідний для здійснення професійної діяльності, змінювалися і вимоги до лікаря та до охорони здоров'я в цілому.

Незалежно від соціально-суспільних формацій, обов'язковою умовою успішного лікування завжди було і залишається дотримання певних морально-етичних принципів узв'язаних між собою.

Основним компонентом відносин пацієнта та лікаря є довіра. Проте, щоб завоювати довіру пацієнта, лікарю недостатньо бути просто фахівцем, він повинен уміти розуміти психологічний стан хворого і знаходити відповідний підхід до нього. Однак це вдається не завжди: в одних випадках, і їх переважна більшість, лікар може завоювати довіру хворого з першого знайомства, а в інших – ніколи.

Перш ніж молодий лікар стане професіоналом своєї справи, він має здобути авторитет і довіру серед пацієнтів, колег. Але виклик довіри не впливає тільки з психологічної сторони відносин лікаря і пацієнта, а має також і ширшу, суспільну сторону. Лікар може здобути довіру пацієнта й установити з ним в основному позитивний контакт, якщо задовольнять його необгрунтовані вимоги щодо лікування. Він може цим сприяти тому, що пацієнти будуть звертатися саме до нього і “довіра” до нього зросте. Важливо, щоб лікування усіх пацієнтів проводилося залежно від їхнього захворювання, а не суспільного становища або можливостей.

Лікар здобуде довіру в пацієнта у тому випадку, якщо він як особистість гармонійна, спокійна і упевнена, але не гордовита, і якщо його манера поведінки – швидка, наполеглива і рішуча, що супроводжується людською участю і делікатністю. Приймаючи серйозне рішення, лікар повинен уявляти собі результати його для здоров'я і життя пацієнта, і підсилити в собі цим самим почуття відповідальності.

Розрізняють різні типи взаємовідносин у діаді “лікар-хворий”:

1. **Керівний (директивний):** лікар “отримує гору” над пацієнтом, приймає необхідні рішення, повністю керує бесідою, і бере на себе усю відповідальність за одужання пацієнта. Зазвичай, такий стиль домінує у роботі із пацієнтами психіатричної лікарні, у терапії невідкладних станів.

2. **Наставницький (патерналістичний):** лікар працює із пацієнтом за зразком співучасті: володіючи тією інформацією, якою не володіє пацієнт, і бажає поділитися з ним знаннями. Бере до уваги психологічний тип особистості, тип відношення до хвороби, і допомагає розвинути компенсаторно-адаптивні можливості, ділячись своїми знаннями.

3. **Взаємодії (партнерства):** пацієнтам – сформованим, зрілим особистостям, що мають достатньо розвинений культурно-інтелектуальний рівень, гармонійну внутрішню картину хвороби, дозволяється самостійно створювати і впроваджувати методи одужання, з урахуванням знань лікаря. При цьому до пацієнта звертаються як до рівного собі.

Потрібно пам'ятати, що лікар із першого моменту контакту із хворим, бажає він того чи ні, справляє певне враження, на якому ґрунтується ефективність усього лікувально-діагностичного процесу. Лікаря завжди завдяки його суспільному становищу, незалежно від усвідомлення ним цього, сприймають психотерапевтично – позитивно чи негативно. Відомим є вислів: «Якщо хворому не стало краще після першої ж зустрічі з лікарем, то це поганий лікар».

Молодий лікар, про якого хворі знають, що він має менший життєвий досвід і меншу кваліфікацію, знаходиться у невідповідному положенні, порівняно зі своїми старшими колегами, але йому допоможе усвідомлення того, що цей недолік можна компенсувати сумлінністю, готовністю в будь-яку хвилину прийти на допомогу і скромністю.

Розібратися в особливостях своїх комунікативних можливостей, допомогти лікарю побачити себе “очима пацієнта”, дає класифікація особистості лікарів.

“**Лікар звичайний**”. Він найчастіше взаємодіє безпосередньо з пацієнтами, багато з них здаються йому однаковими. Можливо, він почав втомлюватися і втрачати інтерес до людей.

“**Лікар-робот**”. Для його діяльності найхарактернішим є механічне виконання своїх обов'язків. Ці лікарі ретельні, добре технічно кваліфіковані, акуратно виконують усі доручення.

Проте, працюючи чітко за інструкцією, вони не вкладають у свою роботу психологічного змісту. Такий лікар працює як автомат, пацієнта він сприймає як необхідний додаток до інструкції з його обслуговування, їхні взаємовідносини з хворими позбавлені емоційного співчуття і співпереживання. Вони роблять усе, випускаючи з поля зору одне – хворого. Саме такий лікар спроможний розбудити хворого, який спить, щоб у призначений час дати йому снотворне.

"Лікар-солдат". Цей тип лікаря добре поданий у популярних кінокомедіях. Пацієнти вже здалеку по ході або гучному голосі дізнаються про нього, швидко намагаються впорядкувати свої тумбочки і ліжка. Цей лікар рішучий, безкомпромісний, наполегливий, миттєво реагує на найменші порушення "дисципліни". При недостатній культурі, освіті, невисокому рівні інтелектуального розвитку такий негнучкий "вольовий" лікар може бути грубий і навіть агресивний з пацієнтами. У сприятливих випадках, якщо він розумний, освічений, з таким рішучим характером може стати хорошим вихователем для молодих колег.

"Лікар материнського типу" ("мати" і "лікар"). Він переносить на роботу з хворими свої теплі сімейні стосунки або компенсує в роботі їх відсутність. Робота з хворими, турбота про них – для нього невід'ємна умова життя. Він добре володіє емпатією, спроможністю до співпереживання.

"Лікар-експерт". Це лікар – вузький спеціаліст. Завдяки високій потребі у фаховому визнанні виявляє особливу допитливість у визначеній сфері фахової діяльності і пишається значимістю у своїй галузі, де іноді навіть "затмарює" лікаря. За фаховою порадою до них не соромляться звертатися молоді лікарі. Іноді люди цього типу стають фанатами своєї вузької діяльності, виключаючи всі інші інтереси із свого поля зору, нічим не цікавляться, крім роботи.

"Нервовий лікар". Цей тип непрофесійної поведінки лікаря не повинен бути в лікувальній установі. Емоційно нестійкий, запальний, дратівливий, він постійно дає невротичні реакції, схильний до обговорення особистих проблем і може стати серйозною перешкодою в роботі медичного закладу. "Нервовий лікар" – це або патологічна особистість, або людина, яка страждає неврозом. Такі люди часто самі потребують серйозної психотерапевтичної допомоги і є професійно непридатними для роботи з хворими.

"Лікар мимоволі". Можливо, ця людина не дуже хотів стати лікарем і тому зараз працює чітко в рамках своїх обов'язків. У нього до пацієнтів формальний, якщо не сказати байдужий підхід. Однак такий медик не робить у відношенні хворого нічого зайвого! Він призначає тільки те, що перевірено роками. Особливо зручний цей лікар для тих пацієнтів, які хворіють чимось не особливо серйозним, типу ГРЗ і для яких, насамперед, потрібна довідка та лікарняний.

"Доктор Франкенштейн". Такі лікарі дуже грамотні і досвідчені, розповіді про те, що вони повністю присвятили себе медицині, переходять з уст до уст, на прийом до подібних лікарів швидко не потрапиш. Однак цього доктора цікавить не людина, а стан його організму, – тому лікар не стане жаліти вас і часом буде навіть грубуватий. Проте не варто приймати це близько до серця! Ніяких зайвих розмов. Чітко пояснить йому свою проблему – і він з цікавістю почне вивчати і перемагати недугу.

"Лікар - яскрава особистість". Його всі знають. Статті, інтерв'ю на ТБ, книги – все це створює враження, що перед вами висококласний фахівець. Проте після консультації можуть виникнути двоякі почуття – з одного боку, відчуття обраності (потрапив до знаменитого медика!), А з іншого боку – здивування (адже дільничний лікар в районній поліклініці теж саме сказав, причому безкоштовно). Однак візит до такого лікаря буває дуже корисний для недовірливих, тривожних пацієнтів. Відомий лікар вселяє їм набагато більше впевненості, ніж "простої медики", а віра в швидке одужання – все-таки запорука успіху.

"Лікар як диво". Уважний, чуйний ... Він відноситься до пацієнтів як до рідних – посипчує, вислухає, заспокоїть, пора-

дить. Уже від цього стає легше! А все тому, що цей лікар вміє застосовувати психологічні прийоми в спілкуванні. Він ідеальний для людей старшого віку і для дітей – саме їм потрібна підтримка, що дозволяє адекватно ставитися і до медицини в цілому, і до свого здоров'я.

"Лікар - невизнаний геній". Він старанно показує свій високий професіоналізм та некомпетентність інших ("Хто вам це додумався порадити?", "І навіть тільки вам таке призначили?" І т.п.). Такий доктор часто висловлюється різко, нетерпимо, майже агресивно. Він упевнений і собі і в тому, що він заслуговує більшого. Рухомий бажанням стати визнаним генієм, такий медик буде займатися вами серйозно і всебічно. Головне – покажіть йому, як цінуйте і поважаєте його, повідомте: "Ви недавно так допомогли моєму другові! Він до цих пір говорить, як вам вдячний ...". І лікар зробить для вас практично все.

(Шановні колеги-читачі, чи побачили Ви себе?..)

Є деякі передумови для створення визначених взаємин між лікарем і пацієнтом, які діють ще перед тим, як вони вступають у безпосередній контакт. Варто зауважити, що *пацієнт, який приходить до лікаря, як правило, знає про нього більше, ніж лікар про пацієнта*. Має значення також репутація охорони здоров'я загалом і медичної установи, куди приходить пацієнт. Дійсно, важко переоцінити силу слова. У взаєминах лікаря і пацієнта воно відіграє винятково важливу роль, діє воістину магічно. Словом можна викликати не тільки функціональні зміни в організмі, а й убити людину в буквальному значенні. Слово може мати величезне психотерапевтичне значення, і слово може викликати важку ятрогенію.

Пройшли століття, багато методів забуті, багато з них втратили своє значення, а слово в його цілощому значенні залишилося в арсеналі найефективніших лікарських засобів. Адже кожен лікуючий лікар, незалежно від спеціальності, хоче він того чи ні, займається психотерапією. Навряд чи потрібно доводити, яку повагу і довіру відчують пацієнти до лікаря, що володіє методом словесного переконання. Однак у вустх вмілого лікаря слово лікує, у вустх недбалого – ранило.

Значення слова лікаря в лікуванні хворого добре розуміли ще в стародавні часи і часто використовували це. За дві тисячі років до нашої ери один з постулатів стародавньої іранської медицини говорив: "Тризнаряддя є в лікаря: слово, рослина і ніж".

Сила словесного переконання часом не може зрівнятися з дією навіть найефективніших медикаментозних засобів. Однак користуватися словом треба обережно, доброзичливо. *Необхідно знати, що, кому і коли говорити*. При цьому варто враховувати психологічні особливості особистості хворого, його стан, діагноз захворювання, про які вже зазначалося раніше.

1. Визначальну роль у процесі взаємодії лікаря і пацієнта відіграють сприйняття і розуміння учасників комунікації один одного. Невміння пацієнта налагодити контакт із лікарем настільки ж небезпечне, як небажання лікаря встановити ефективний контакт із будь-яким пацієнтом.

2. Професія лікаря висуває вимоги, пов'язані з емоційними перевантаженнями, частими стресовими ситуаціями, з дефіцитом часу, необхідністю приймати рішення при обмеженому обсязі інформації, з високою частотою та інтенсивністю міжособистісної взаємодії. За родом професійної діяльності лікар стикається зі стражданням, болем, вмиранням смертю. Робота лікаря – особливий вид діяльності, що характеризується станом постійної психологічної готовності, емоційної залучення до проблеми оточуючих, пов'язані із станом їх здоров'я.

Література

1. Блохіна В. П., Вітенко І. С., Спіріна І. Д., Лисиця Г. І., Кетков Д. Ф. Загальна та медична психологія: (практикум). – Донецьк, АРТ-ПРЕС, 2002. – 176 с.
2. Вітенко І.С. Загальна та медична психологія. – К., Здоров'я, 1994. – 295 с.
3. Психологія: Підручник /за ред. Ю.Л.Трофімова. – К., Либідь, 2005. – 560с.

Одержано 15.10.2012 року.